

OER er fri og lige adgang til undervisnings- og læringsmaterialer – det skal vi tale om!

□ **Jeannette Ekstrøm**, DTU Bibliotek **Kirstin Remvig**, Syddansk Universitetsbibliotek **Pernille Holm Lindhardt**, AU Library, Det Kgl. Bibliotek, Aarhus, **Solveig Sandal Johnsen**, AU Library, Det Kgl. Bibliotek, Aarhus.

Ved DFFU Summit i oktober 2022 var bæredygtighed det overordnede tema. Til konferencen satte FLIP'D derfor fokus på begrebet Open Educational Resources (OER) for at italesætte 'genbrug og adgang' til undervisnings- og læringsmaterialer på vores institutioner. Hvordan kan vi som 'uddannelses-bibliotekarer' og formidlere gå foran som et godt forbillede? Og hvordan kan vi selv blive klogere på OER til glæde for vores aftagere?

Vi oplever alle, at forskere og undervisere bokser med ophavsret og brugslicenser, som f.eks. Creative Commons (CC), både til egne produkter, men også når de ønsker at genbruge materialer, de finder. I denne artikel ønsker vi at starte dialogen om, hvordan DFFU-bibliotekerne kan og skal spille en rolle i forhold til OER, både indad i egne rækker, som det gode eksempel, men også i support til vores fagunderviseres og forskeres undervisningsmaterialer og lærebøger, som deles via forskellige platforme.

Gennem de sidste 10-15 år har man i DFFU-bibliotekerne gennemført Open Science-projekter og haft fokus på support af Open Access, Citizen Science, samt Research Data Management og FAIR data-principper til stor gavn for den support, vi yder til vores forskere. OER, som er åbne undervisnings- og læringsmaterialer til brug i undervisningen af bl.a. studerende, har derimod ikke vundet nogen særlig bevågenhed i en fælles DFFU-kontekst endnu. Det har det til gengæld på verdensplan. Ikke mindst set i lyset af Covid, hvor et meget stort antal biblioteker lukkede ned, hvilket

betød at mange studerende rundt om i verden ikke kunne få adgang til deres lærebøger og andre undervisningsmaterialer.

Problematikken omkring adgang til de konkrete undervisnings- og læringsmaterialer har mange facetter. Én er, at underviserne ikke altid har gjort sig overvejelser om, hvorvidt materialet skal kunne bruges, genbruges og deles med andre. De glemmer derfor ofte at tildele en åben licens til deres egne producerede materialer – eller er uvidende om muligheden. Noget andet er forlagenes position, som dem, der primært sidder med adgangen til de online publicerede lærebøger. OER handler om, at man som udgangspunkt sørger for, at adgangen til lærebøger og andre undervisningsmaterialer gøres åben og gratis via eksempelvis CC-licenser, og det kan udfordre forlagenes forretningsmodel.

I forbindelse med Covid-nedlukningerne erfarede vi, at den åbne adgang faktisk kan lade sig gøre, da vi på bibliotekerne oplevede en øget villighed fra forlagenes side til at vise samfundssind. Det blev nu muligt at stille licensbetalt materiale til rådighed 'gratis' i en periode. For eksempel var det muligt for alle med abonnement at få online adgang (hjemme) til f.eks. Karnov og DJØF's forlags e-bøger. Noget som normalt ikke har været muligt. Efter genåbningen synes det dog desværre igen tæt på umuligt for DFFU-bibliotekerne at købe online- eller campus-adgang til eksempelvis danske lærebøger.

Definitioner og netværk

Hvis man undersøger definitionen på Open Educational Resources på f.eks. Wikipedia, kan man se, at begrebet omfatter undervisnings-, lærings- og forskningsmaterialer, udarbejdet med en åben licens (eksempelvis en Creative Commons licens) med det formål, at andre kan

få adgang, anvende, dele, forbedre, oversætte og remixe uden først at spørge om lov.

UNESCO beskriver Open Educational Resources i deres OER Recommendations fra 2019 således:

“ [OER's] are learning, teaching, and research materials in any format and medium that reside in the public domain or are under copyright that have been released under an open license, that permit no-cost access, re-use, re-purpose, adaptation and redistribution by others.

Denne beskrivelse italesætter både adgang til undervisningsmaterialer for alle, og sørger samtidig for, at ophavet til materialet bliver krediteret korrekt.

Undervisning og uddannelse handler bl.a. om at dele viden, og OER omfatter netop den mulighed at tildele en CC-licens, som tillader let adgang til lærings- og undervisningsmaterialer for alle fra dag ét på kurset – og at man kan berige, anvende og genbruge materialet i andre kontekster, så længe man krediterer det oprindelig ophav.

Gennem vores interesse og arbejde med OER de seneste år, har vi gjort os erfaringer med to europæiske netværk: SPARC Europas ENOEL-netværk og LIBER's Educational Resources Working Group, samt det danske (nu nordiske) LearningLib-konsortium.

Et officielt OER-netværk findes ikke i DF-FU-regi, men i forlængelse af møderne i de to internationale netværk (ENOEL og LIBER), har vi, som danske repræsentanter i netværkene, mødt og drøftet OER i en dansk kontekst for bedre at kunne spille ind på de møder, der har været i netværkene. Dette har vist sig at være værdifuldt i arbejdet med at forstå OER og få begrebet sat på dagsordenen.

Praksis i Danmark nu og her

Når man taler om OER praksis i Danmark nu og fremover, vil vi i det følgende dele det op under tre temaer: produktion, infrastruktur og adgang.

Produktionen handler om selve indholdet. Nogen skal udtænke, udvikle og måske endda designe læremidlerne didaktisk.

I egne DFFU-rækker har vi via tidligere DEFF-projekter bidraget til udviklingen af platformen Learninglib.org. Desuden findes STAK-projektet (<https://open-tdm.au.dk/blogs/stak>), hvor vi kan finde inspiration og ideer til vores kurser og undervisning samt udvikle og dele læringsforløb. Under produktion

kan man også placere den åbne videoplatform Edumedia.dk. Denne platform ejes af - og anvendes primært af ansatte på Det Kgl. Bibliotek. Desuden bruger flere af os (f.eks. SDU, KU og CBS) Springshares LibApps, hvor der i form af LibGuides er mulighed for at producere, publicere og dele e-publikationer med bl.a. indlejrede videoer, quizzes og tutorials.

Dog skal det bemærkes, at OER ikke nødvendigvis kun er indhold, der bliver produceret af bibliotekarer, men af de mange forskellige fagligheder, der udvikler lærebøger og undervisningsmaterialer. Bibliotekarer og andre biblioteksansatte skal derfor vide, hvad OER omfatter, så vi kan supportere og hjælpe processen på vej.

Infrastruktur skal forstås som den digitale organisering, vi tilbyder vores brugere, studerende såvel som undervisere, og vores biblioteksfaglige kolleger. Det kan f.eks. også være organisering af videomateriale.

KU har med brug af MediaSpace udviklet OER-videoportalen oer.ku.dk, hvor undervisere tilbydes en platform til at publicere læringsindhold. MediaSpace bruges ligeledes på SDU, hvor det fungerer som SDU's videoplatform i kombination med Kaltura. DTU stiller optagede videoer til rådighed via platformen video.dtu.dk. På DTU er man i 2023 overgået fra videoprogrammet Kaltura til Panopto. Sidstnævnte er samme system til videohåndtering, som anvendes på CBS og på Aarhus Universitet.

De ovenstående videoplatforme er dog kun en del af løsningen. En mulig infrastruktur kunne være den før nævnte LibGuides-platform, hvor man kunne stille platformen til rådighed for undervisere, der kunne udvikle egne e-publikationer. For udelukkende tekstbaserede medier kunne Open Journal System (OJS) og Open Monograph Press (OMP)-løsningerne fra PKP-projektet (<https://pkp.sfu.ca/>) være en mulighed. PKP-softwaren benyttes i Danmark af bl.a. CBS (CBS Open Journals), Aalborg Universitetsbibliotek (journals.aau.dk) og Det Kgl. Bibliotek (tidsskrift.dk) til Open Access-tidsskrifter samt -mono-

i OER-netværk

European Network of Open Education Librarians (ENOEL) blev oprettet af SPARC Europe i 2018. Netværket arbejder for at udbrede kendskabet til Open Education og Open Educational Resources. I netværket er der stor aktivitet i form af månedlige online møder.

LIBER's Educational Resources Working Group blev nedsat i anden halvdel af 2021. Hensigten med gruppen er at støtte europæiske bibliotekarer og informationspecialister i deres arbejde med tilgængeliggørelse og formidling af læringsressourcer, både åbne og online.

LearningLib-konsortiet er den gruppe af universiteter, der står bag og driver platformen LearningLib.org. Platformen blev udviklet henover flere DEFF-projekter (Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbiblioteker) med ønsket om at give biblioteksansatte mulighed for at kunne udvikle digitale læringsobjekter og dele dem med hinanden på tværs af institutioner.

“ Vi ser et stort potentiale i at få sat OER på dagsordenen i en dansk uddannelsessammenhæng, så services som dem, vi nævner i denne artikel, bliver mere udbredte.

grafier (ebooks.au.dk). Disse platforme er ikke udviklet med OER for øje, men måske ligger der et uudnyttet potentiale i at kunne stille OJS- eller OMP-løsninger til rådighed for Open Access-publiceringer af relevante lærebogsmaterialer. Dette afstedkommer selvfølgelig nye spørgsmål omkring både kvalitetssikring og copyright.

Adgang skal forstås som den åbne adgang til læringsressourcerne. Set i forhold til f.eks. lærebøger, som også er i spil som OER, er denne del på ingen måde udbredt i Danmark, men bestemt noget sektoren kunne begynde at arbejde for.

- Kan der arbejdes mere på at få lavet nogle aftaler, så bibliotekerne har mulighed for at give online adgang til danske forlags e-bøger?
- Vil det være muligt at lave Open Access-aftaler med Universitetsforlagene?
- Kan DFFU-bibliotekerne stille Open Access-infrastruktur til rådighed for OER, og vil vi markedsføre det?
- Kan undervisere såvel som forskere overtales til at stille deres lærebogs- eller undervisningsmateriale til rådighed på 'åbne' platforme?
- Kan undervisere såvel som forskere opfordres (eller nudges) til at benytte eksisterende 'open textbooks' frem for lærebøger, der kan købes?

Vi er klar over, at dette tema er komplekst, og at det allerede er noget, der er fokus på i andre sammenhænge, men ikke desto mindre er det relevant at fremhæve, når talen falder på OER. Udover de allerede nævnte, eksisterer der allerede flere internationale platforme, hvor man kan publicere eller lokalisere OER. Vi har listet et par af de mere kendte services med potentiale for OER herunder, som vi håber enten kan inspirere eller kunne blive mere udbredte i dansk regi.

OER i fremtiden

OER-oplægget på efterårets DFFU Summit vil vi lade være et afsæt – måske endda en opfordring – til DFFU's fora til at tage emnet op, da OER går på tværs af alle de nuværende fora. Derfor bør kolleger fra både e-ressourcer, ophavsret, data og licenser, samt forsker- og underviser-support involveres.

Vi ser et stort potentiale i at få sat OER på dagsordenen i en dansk uddannelsessammenhæng, så services som dem, vi nævner i denne artikel, bliver mere udbredte. Flere DFFU-biblioteker har allerede på en eller anden måde en finger med i spillet i forhold til OER. Den eksisterende viden og erfaring skal vi i højere grad få til at gro og kaste konstruktive tiltag fra sig. Det kræver naturligvis fokus på ressourcer, produktion, infrastruktur og adgang, men så vidt vi kan bedømme findes der på feltet allerede en oplagt grobund for samarbejde omkring OER på tværs af danske uddannelses- og forskningsinstitutioner. Derfor vil vi opfordre til, at arbejdet med OER kan få større bevågenhed på tværs af DFFU-bibliotekerne i fremtiden.

Fri og lige adgang til undervisningsmaterialer, hvor en konkret model til realisering oplagt er OER, taler ind i både en international målsætning fra FN's Verdensmål om uddannelse og bæredygtighed, UNESCOs anbefalinger om at anvende OER for at opfylde målene – og ind i vores nationale og lokale opgaver som uddannelsesbiblioteker.

Infrastruktur, økonomi, politik? Findes en fællesstrategi? Vil og kan man prioritere OER? Hvordan kan OER blive et fælles indsatsområde? En interessegruppe som vores kan ikke løfte det alene. Vi har hermed givet bolden op!

Læs mere

Inspiration til at komme i gang på egen hånd ENOEL-netværket har samlet relevante ressourcer og placeret disse i relation til overordnede emnekategorier, så bibliotekskolleger hurtigt kan få et overblik.

Ved fælles indsats har ENOEL samlet nogle gode ressourcer til at komme i gang – både når det handler om 'egen læring', men også i relation til formidling overfor vores aftagere, såsom undervisere, der måtte ønske at komme i gang med enten at lave videoer eller blot lokalisere OER-ressourcer til inspiration.

Undersøg nogle af de ressourcer, som ENOEL Toolkit har samlet sammen, herunder bl.a. "Open Education Librarianship: a learning path".

RETTELSE: Tillægsside med manglende skema.
Redaktionen beklager fejlen

Udsnit af relevante, internationale OER-kilder til inspiration

Navn	Ansvarlig	Link	Kort fortalt	Type
DOAB – Directory of Open Access Books	OAPEN foundation og DOAJ	https://www.doabooks.org	En samling af peer reviewede 'frie' e-bøger med bredt fagligt fokus.	Bogkatalog
MERLOT – the Multimedia Educational Ressource for Online Teaching	California State University Center for Distributed Learning	https://merlot.org/merlot	En diverse samling af læringsmaterialer på forskellige niveauer & størstedelen er åbne m. CC-licens.	OER-søgekatalog
OER Commons	ISKME (Institute for the Study of Knowledge Management in Education, Californien)	https://www.oercommons.org	En diverse samling af åbne ressourcer til genbrug/inspiration til egen læring og undervisning. CC-licens tilknyttet.	OER-søgekatalog
Open Textbooks	Center for Open Education, University of Minnesota	https://open.umn.edu/opentextbooks/	En voksende samling af åbne lærebøger – som er tilgængelig for alle under en CC-licens.	Bogkatalog